

80. Latvijas Universitātes starptautiskā zinātniskā konference 2022

1941. gada 14. jūnija deportēto dzīves gaitas
līdz atbrīvošanai no nometinājuma.

Dezinformācijas, maldinošas informācijas piemēri.

Mag.hist. Lelde Neimane

Prezentācija sagatavota Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta Nr. lzp-2019/1-0278 “Dezinformācijas un sazvērestību radītie riski demokrātijai: Latvijas pieredzes pārlūkošana” ietvaros

Deportācijas norises informācijas cirkulācijas un konteksta atslēgpunkti līdz izvešanai pāri Latvijas robežai

- **1. Slepenās informācijas noplūde**
- **2. Gatavošanās akcijai**
- **3. Informācija paņemšanas brīdī**
- **4. Vīriešu nošķiršana**
- **5. Bēgšanas mēģinājumi**
- **6. Papildus mantu, pārtikas iedošana vagonā**
- **7. Zīlēšanas un sapņu nozīme**

Būtiskākie informācijas cirkulācijas atslēgpunkti deportēto dzīvē līdz atbrīvošanai no nometinājuma

- **1. Vācijas – PSRS kara sākums**
- **2. Informācija uz vietas nometinājumā (deportētā statuss, ziņas par vīriešiem)**
- **3. Vācijas – PSRS kara beigas**
- **4. Saziņa ar radiem, draugiem Latvijā**
- **5. Nelegāla/legāla mēģināšana tikt uz Latviju 1946-1948**
- **6. 1949.gada 25. marta deportācija**
- **7. Staļina nāve 1953.gada 5. martā**
- **8. Atbrīvošana 1956.- 57.g. un iespēja atgriezties Latvijā**

1. Vācijas – PSRS kara sākums

Līna Šķendere (OMF 2300/172)

«Vismaz divas dienas bijām braukuši pāri Krievijas robežai, nezinu kā to staciju sauca. Skaļrunis ķērcošs tur tai stacijā uz perona blāva un kļiedza, ka vācieši «narušiļi, narušiļi» nu pārkāpuši miera līgumus un sākuši bombardēt. [..]

Brīnišķīgs [noskaņojums]. Es izlīdu ārā no tās apakšas, no tā plaukta. Nebiju veselu nedēļu ne ēdusi, ne gulējusi... Es nekā negribēju, es nevarēju norīt maizes kumosu. Es izlīdu ārā pirmo reizi un kaut ko tur apēdu.»

Ādolfs Dangbergs (OMF 2300/212)

«Viens dzelzceļa strādnieks pārbauda tos riteņus. Es prasu, lai pasaka kāda stacija un kā. Viņš saka, ka tur, kur jūs vakar bijāt, «tam uže bombiļi!». [..]

[drīz pēc tam] viens zaldāts nāk pretī un saka «Voina!», otrs pretī : «Voina, tak voina!» Un es teicu visiem vagonā «Karš ir sācies!» [..]

Karš ir karš, varbūt ātrāk tiksīm mājās – tā doma bija!»

2. Informācija uz vietas nometinājumā (deportētā statuss, ziņas par vīriešiem)

Līna Šķendere (OMF 2300/172)

«[NKVD paskaidroja], ka jūs aizved no kara joslas, kur draud karš»

Laura Treija (OMF 2300/379)

«Par ko tik mēs nav parakstījušies – par visu ko: par 20 gadiem izsūtījuma, par mūža [izsūtījumu], ka pateicīgi, ka no fašistiem aizbēguši...»

Lidija Vanhanena (OMF 2300/185)

«Man bija jāparakstās – uz 20 gadiem labprātīgs izsūtījums... [..] Mēs prasām, kur vīri – ja viņi būtu dzīvi, viņi būtu pie jums te! Mēs tik prasījām un prasījām, un viņi jau zināja, ka viņi miruši tik neteica...»

Astra Lagzdiņa (OMF 2300/380)

«Vai viņi nedomāja, ka jātiek no mums tikt vaļā? Nežēlība jau briesmīga...»

3. Vācijas – PSRS kara beigas

Ieva Tīgere (OMF 2300/296)

«Mēs saimniecībā cirpām aitas. Un pēkšņi no kantora izskrien puika viens: «Karš beidzies, karš beidzies!» Tūliņ no zirgu staļļa dod zirgus, lai viņi skrien un apziņo uz lauka tos un kas meža iecirkņos. Lai tūlīt beidz darbu un nāk uz sādžu mājās. Sievietes, krievietes, apķērās un bučojās, nu mūsu vīri būs mājās, nu būs bērniem tēvi. Arī mums teica - pārtrauciet darbu! Es atceros kā šodien, es palaidu puscirptu aitu vaļā. Kas tur bija tā priekšniece, teica: «Ieva, zvatra sakončiš!» Es arī palaidu! [...] Visi bijām jautri – krievi gaida vīrus, tēvus mājās, un mēs atkal - nu jau tūlīt brauksim mājās!»

Mirdza Lāce (OMF 2300/684)

«Kara beigas! Cilvēki uz krasta bļautās, dzied, kliegz... «Voina končilas!» Apkampāties ar Mirdzu un domājām, ka tiks uz māju! Cerējām jau daudz, ka tiks uz māju, bet tā tā dzīvīte gāja uz priekšu un nekas labāk nepalika...»

4. Saziņa ar radiem, draugiem Latvijā

Mirdza Tomsons (OMF 2300/678)

« Pirmo vēstulīti, ko es rakstīju – noplēsu tādu malu no avīzes, uzrakstīju, ko es gribēju un tad es tā kā trīsstūrī aizlipināju ar kaut ko – neatceros, kartupeli vai ar ko, un tā bija atnākusi uz Rīgu! To es aizsūtīju savai apkopējai bijušai Valmieras ielā, un tā Anna bija saņēmusi! Jo es domāju, ka tā nu ir tāda, kas nebūs izsūtīta, un viņa aizgāja pie mammas! [..]

Viņš [Kirhenšteins] man atbildēja pat uz Sibīriju, kas no viņa puses bija liels risks, pie tam ar roku rakstīts – godātā Tomson kundze! Un atsūtīti 400 rubļi. Viņš teica, man ir jāatvainojas, pazīstot Jūs, tas ir viss, ko varu darīt Jūsu labā! Un variet tam ticēt! [..] Mamma bija aizgājusi pie Viļa Lāča, bet sekretārs teica, ka tādus viņš nepieņem. [..] Es pati pirmā [mūsu sādžā] saņēmu paciņu, jo bija pielauzusi kādu krievu kareivi, kurš sūtīja paciņu mātei, no Rīgas paciņu! Mamma bija ļoti lūgusi un nezinu ko tur iedevusi – uz tad atnāca. Visi brīnījās! Kad attaisīja vaļā – es jau biju bez valodas – man ādas jaka, rudzupuķu zila kā kostīmjaciņa, tad sniegbaltas tenisa kurpes, [..] tad tur kādus svārkus, džemperu, zābaciņus! Vēlāk viņa atsūtīja man pat ābolus, kuri visi pienāca melni, bija sasaluši pa ceļam! Es izmetu ārā, bet kaimiņienes bērni tos salasījuši un visus apēduši! Nekas jau slikts nav! [..]»

5. Nelegāla/legāla atgriešanās Latvijā 1946-1948

Elza Skābarde (OMF 2300/1676)

«1946-tajā gadā es bērnu nelaidu [uz Latviju], man nebija ko viņu apģērbt. Es zināju, ka bērnus ved mājā. Es nevarēju pliku laist. Mēs izmukām vēlāk. Mamma man atsūtīja 1947. gadā naudu, un 1. decembrī es biju Rubežos. Nebija viegli, daudz riskējām, bet gribēju. Uz Pirovsku aizbraucām. Tad šoferis aizbrauca un aizveda uz Krasnojarsku. Un tur atkal pie viena ebreja dabūjām vilciena biļeti uz Latviju.»

Vilma Cimermane (OMF 2300/852)

«[Svinosovhoz priekšnieks] saka: «Izaudzini man tos sivēnus, es Tevi laidīšu uz Latviju!» Es saku: «Direktor, man teica, ka Latviju redzēt kā savas ausis!» [...] Viņš sniedz roku «Salīgsim! Es tevi aizlaidīšu uz Latviju!» Viņš ir partijas cilvēks, viņš ir rajona deputāts, liels «šiska», kas ta viņam – liela teikšana! Prasi visu ko tev vajaga, bet izaudzini tos sivēnus! Nu es viņam saku visu ko! Un galvenais, es teicu: «Jūs neviens veselu mēnesi te kūtī nenāciet!» «Kā, es arī?» «Jā, jūs arī nē.» [...] 305 sivēni bij! Un tad, kad mēnesis bija – tad viss tas štats pie durīm jau stāvēja un gaidīja, kad es laidīšu iekšā. [...] Kad apstaigāja, viņš noņēma cepuri un teica: «Tjotja Vilma, esmu paspēlējis!» [...] Tad man nejauši nācās dzirdēt, ka man pienākas Ļeņina prēmija, bet tā kā esmu izsūtītā, ta jau nevar to. Par to ta man tas direktors to Latviju izgādāja!» [1947.g.]

6. 1949. gada 25. marta deportācija

Lidija Vanhanena (OMF 2300/186)

«Saņēmu 1949. gadā vasarā vienu rindiņu vēstulē: «Tētis, mamma, māsa Valija un vecāmamma aizbrauc pie Tevīm ciemos!» Viss. Es nesapratu tajā acumirkļī. Es biju tā apstulbusi. Es nevaru neko pateikt. Vairāk nekas. Ne paraksts, nekā. Pēc rokraksta pazinu, ka tā ir vidējā māsa. Vairāk it nekas.»

Astra Lagzdiņa (OMF 2300/380)

«[Jaunpilī] No kaimiņiem izveda. Man bija bail. Vīrs strādāja kā šoferis uz smagajām meža mašīnām, kokvedējs. Bija rīkojums - lai visas mašīnas brauc mājās un uzliek bortus kravas kastēm. Mums tas likās aizdomīgi. Kā zīmīgi – kāds bija aizņēmiens vīra mašīnu aizbraukt līdz bodei un bija ie braucis kokā! Sasita to! Tā kā mans vīrs nepiedalījās izvešanā, bet pārējie puisi dabūja braukt... [..] Man bija jāiet aprakstīt mantu uz kādām trīs mājām. Trīs cilvēku komisijas sastāvā. Es tā lūdzos, lai neliek iet... Bet sita kulaku uz galda, ka ar kājām aizsūtīšu uz Sibīriju... tas bija briesmīgi, iet tur redzēt to visu... Jāuzskaita lopi... Es nevarēju neiet, vienas mājas bija “Jurģi” un tās pārējās neatminu vairs, praktiski viss tukšs...»

7. Staļina nāve 1953. gada 5. martā

Edīte Kubuliņa (OMF 2300/218)

«Mana meita bija mirusi [nometinājumā], tamdēļ es raudāju!»

Irēne Lāce (OMF 2300/1007)

«Es aiztinu muti, lai neredz, ka nāk smiekl!»

Lidija Vanhanena (OMF 2300/186)

«Visa Noriļska bija gaudu un sēru mūzikā, ka es vairs nevarēju izturēt! Bija sēru gājiens no Noriļskas centra, pāri Dolgoje ozero uz Gvardeiskij plošķaģ. Tur bija tā kā mītiņš. Visiem obligāti bija jāiet. Es negāju, jo biju stāvoklī ar meitu.»

8. Atbrīvošana 1956. – 57.g. un atgriešanās

Lidija Vanhanena (OMF 2300/186)

«Mums tur Noriļskā, nepateikšu kā, bet paklīda baumas, ka izsūtītie varētu rakstīt uz Maskavu un saņemt apžēlošanu! Es pašrocīgi rakstīju Vorošilovam – predsedateļ Verhovnovo soveta tovarišč Vorošilov. Rakstīju lūgumu aprakstot visu izsūtīšanu, aprakstot ziemeļus, aprakstot ģimenes stāvokli, nosūtīju ar lidmašīnu vēstuli. [...] Un 1956. gadā 15. februārī, es esmu mājās, vīrs – darbā. [...] Ienāk Ēriks, tur kaut kādu papīru rokā, apķerās man riņķī apkārt, griež mani istabā uz riņķi un sauc : «Lidija, mēs esam brīvi!» [...] Man ir noņemta izsūtīšana.»

Laura Treija (OMF 2300/379)

«Taisnību sakot – es vairāk raudāju nevis kad izsūtīja, bet tad, kad atgriezos...»

Marta Zeime (OMF 2300/1636)

«[atgriežoties Latvijā] Es no sākuma īsti laimīga nebiju. Māte [vīra māte] gan – viņa gribēja to Latviju, bet es tik dikti nejūsmoju par Latviju. Lielāka cieņa man bija Sibīrijā nekā Latvijā. Latiška – kaut kas vairāk – jau statuss – augstāka nācija Sibīrijā! Latvijā es biju krievene un siberjačka...»

Vilma Selga
Krišjānis Lejnīeks
Daumants Pāirznieks

Paldies par uzmanību!

80. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2022